

Чекстере О.Ю.

Старший науковий співробітник
Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України

Chekstere O.

Senior Research

G.S. Kostiuk Institute of Psychology

of the National Academy of Education Sciences of Ukraine

**ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СКЛАДОВА ПСИХОЛОГІЧНОЇ
КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА**

**EMOTIONAL INTELLIGENCE AS COMPONENTS
OF PSYCHOLOGICAL CULTURE OF THE TEACHER**

В час, коли Україна переживає неспокійний період, нервово-емоційна система людини знаходиться в постійному напруженні, необхідність контролювати свій емоційний стан та відчувати настрій оточуючих актуальна як ніколи. Якщо педагог вміє розбиратися у своїх емоційних переживаннях та управляти ними, йому значно легше розв'язувати життєві проблеми, міжособистісні конфлікти, спілкуватися з дітьми і дорослими. Розвиток емоційного інтелекту – одна з очевидних потреб працівників освіти нашого сьогодення.

Звернення до дослідження психологічної культури обумовлено тим, що дане поняття займає провідну позицію в структурі особистості та діяльності професіонала. Його вивчення є не тільки науково, а й соціально значущим. Педагог повинен бути не тільки професійно, але і в першу чергу особистісно готовим до самореалізації в педагогічній діяльності в сучасних умовах, коли воєнні дії та проведення Антитерористичної операції на сході України послугували причиною появи цілого шару населення - вимушених переселенців. Стрес, пов'язаний із позбавленням дімівки, відсутністю стабільності та звичного стану речей, втратою годувальників, друзів, родичів, батьків, позбавлення їхньої турботи і любові, негативно впливає на особистість

цих людей і особливо гостро відбивається на дітях. Скрутне становище, в якому опиняються діти, призводить до відчуття дискомфорту, зниження активності та самооцінки, підвищення тривожності, агресивності, виникнення негативного ставлення до інших. Для роботи з такими проблемами дітей – переселенців педагогам не вистачає психологічних знань, глибокого розуміння психологічних умов і сенсу педагогічної діяльності, психологічної готовності до неї як глибоко специфічної, що вимагає особливого ставлення, особливих знань і власного особистісного зростання.

В нашому дослідженні ми розглядатиме Емоційний інтелект як одну зі складових психологічної культури педагога.

Емоційний інтелект став предметом психологічного дослідження завдяки працям зарубіжних дослідників Г. Гарднера, Д. Гоулмана, Д. Карузо, Дж. Майєра, П. Саловея та інших. Вчені наголошують на необхідності і доцільності розвитку емоційного інтелекту, який визнано фактором забезпечення успішного особистісного та професійного зростання.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що проблема емоційного інтелекту (EQ) почала привертати увагу дослідників у 90-х роках ХХ століття завдяки працям американських психологів Дж. Майєра і П. Саловея, які вперше вжили термін «емоційний інтелект» та розпочали дослідницьку діяльність щодо його вивчення.

Відповідно до опису, запропонованому Дж.Майєрсом і П.Саловеєм, виділяють чотири складові емоційного інтелекту:

1. Точність оцінки та вираження емоцій. Важливо розуміти свої емоції та емоції інших людей, пов'язані як з внутрішніми, так і з зовнішніми подіями. Це здатність визначати емоції по думках, фізичного стану, зовнішнього вигляду, поведінки. Це здатність точно визначати емоції і пов'язані з ними потреби.
2. Використання емоцій в розумовій діяльності. Те, як і про що ми думаємо, залежить від того, як ми себе відчуваємо. Емоції

впливають на розумовий процес і готують нас до певних дій. Ця здатність допомагає зрозуміти, як використовувати емоції і думати більш ефективно. Керуючи своїми емоціями, людина може дивитися на світ під різними кутами і вирішувати проблеми більш ефективно.

3. Розуміння емоцій. Це означає, що людина вміє визначити джерело емоції, класифікувати їх, розпізнавати зв'язок між емоціями і словами, інтерпретувати значення емоцій, зрозуміти складні почуття, переходити між емоціями і подальший розвиток емоцій.
4. Управління емоціями. Як говорилося вище, емоції впливають на мислення, тому їх потрібно враховувати при вирішенні завдань, прийнятті рішень і виборі своєї поведінки. Вміння керувати своїми і чужими емоціями дозволяє використовувати інформацію, яку дають емоції, викликати емоції або усуватися від них.

Емоційний інтелект, на думку цих учених, є сукупністю когнітивних здібностей до ідентифікації, розуміння та управління емоціями [7].

Передумовою виникнення концепції емоційного інтелекту вважають роботи американського психолога Г. Гарднера, який висунув думку про множинність форм прояву інтелекту [5]. Однак, як відомо, зростанню інтересу до феномена емоційного інтелекту та його ролі в життєдіяльності людини сприяла праця американського психолога Д. Гоулмана «Emotional Intelligence», яка вийшла в США в 1995 році і стала бестселером. Д. Гоулман висловив думку про те, що загальний інтелект, який досліджується вже впродовж тривалого часу і вимірюється за допомогою відомих тестів на визначення коефіцієнта IQ, тільки на 20% зумовлює успіх у житті людини, тоді як 80% припадає на долю інших факторів, котрі забезпечують успіх. Серед них значне місце належить емоційному інтелекту, який, на його думку, сприяє особистісному зростанню, ефективності професійної діяльності та кар'єрі людини [6].

У наш час на пострадянському просторі проблема емоційного інтелекту активно обговорюється і висвітлюється в працях таких вчених: І. Андрєєвої, О. Власової, С. Дерев'янка, Г. Гарскової, Н. Ковриги, Д. Люсіна, М. Манойлової, Е. Носенко та інших.

Комбінуючи та доповнюючи визначення ІQ Костюк А.В. доходить висновку, що емоційний інтелект – це інтегративна особистісна властивість, яка зумовлюється динамічною єдністю афекту та інтелекту через взаємодію емоційних, когнітивних, конативних і мотиваційних особливостей і спрямована на розуміння власних емоцій та емоційних переживань інших, забезпечує управління емоційним станом, підпорядкування емоцій розуму, сприяє самопізнанню і самореалізації через збагачення емоційного і соціального досвіду [4].

Згідно з концепцією Г. Гарднера [5], у структурі емоційного інтелекту необхідно розглядати внутрішньо особистісний (спрямований на власні емоції) та міжособистісний (спрямований на емоції інших людей) компоненти.

Перший характеризується такими складовими, як

- самосвідомість,
- рефлексія,
- самооцінка,
- самоконтроль,
- мотивація досягнень.

Другий компонент включає

- емпатію,
- толерантність,
- комунікабельність,
- конгруентність,
- діалогічність.

Слід зазначити, що теоретичні підходи до розуміння структури емоційного інтелекту також значно різняться серед авторів.

Біологічні передумови емоційного інтелекту:

– Рівень EI – чим вище рівень емоційного інтелекту в батьків і сімейний дохід, тим вище показники емоційного інтелекту в їх дітей. Відповідно до теорії Д. Гоулмана кар'єрні і матеріальні успіхи є наслідком високого емоційного інтелекту.

– Правопівкульний тип мислення – як відомо, права півкуля відповідає за творчість, уяву, за цілісне сприйняття (сприйняття образів) й інтуїцію (на противагу функціям і компетенціям лівої півкулі). Було доведено, що люди з розвиненою правою півкулею краще розпізнають емоції оточуючих за мовною інтонацією, оскільки правопівкульний тип мислення пов'язаний з невербальним інтелектом. Таким чином, домінування в особистості правої півкулі над лівою виступає як певна передумова підвищеної емоційної сприйнятливості, що характеризує успішність адаптації емоційного стану індивідуума до зовнішніх умов.

– Властивості темпераменту – розумова активність екстравертів більш спрямована на зовнішній світ, ніж на самих себе, а це означає, що вони найбільш здатні до формування адекватної відповіді на дії та почуття інших людей [2].

В нашому дослідженні для діагностики рівня розвитку емоційного інтелекту ми використовували методику Н. Хола [3]. Всього нами було протестоване 48 педагогів дошкільних навчальних закладів Дніпровського району міста Києва.

Методика призначена для виявлення здібності особистості розуміти відносини, що репрезентується в емоціях, і керувати своєю емоційною сферою на основі прийняття рішень. Вона складається з 30 тверджень. На кожне висловлювання існує 6 варіантів відповідей, які оцінюються за бальною системою. Методика містить п'ять шкал:

- шкала 1 - "Емоційна обізнаність";
- шкала 2 - "Управління своїми емоціями" (емоційна відхідливість, емоційна нерігідність);
- шкала 3 - "Самомотивація" (довільне керування своїми емоціями);
- шкала 4 - "Емпатія";
- шкала 5 - "Розпізнавання емоцій інших людей" (вміння впливати на емоційний стан інших).

В методиці наведені висловлювання, які так чи інакше відображають різні сторони життя. Праворуч від кожного твердження потрібно написати цифру, виходячи зі ступеня згоди з ним: повністю не згоден (-3 бали); в основному не згоден (-2 бали); почасти не згоден (-1 бал); частково згоден (+1 бал); в основному згоден (+2 бали); повністю згоден (+3 бали).

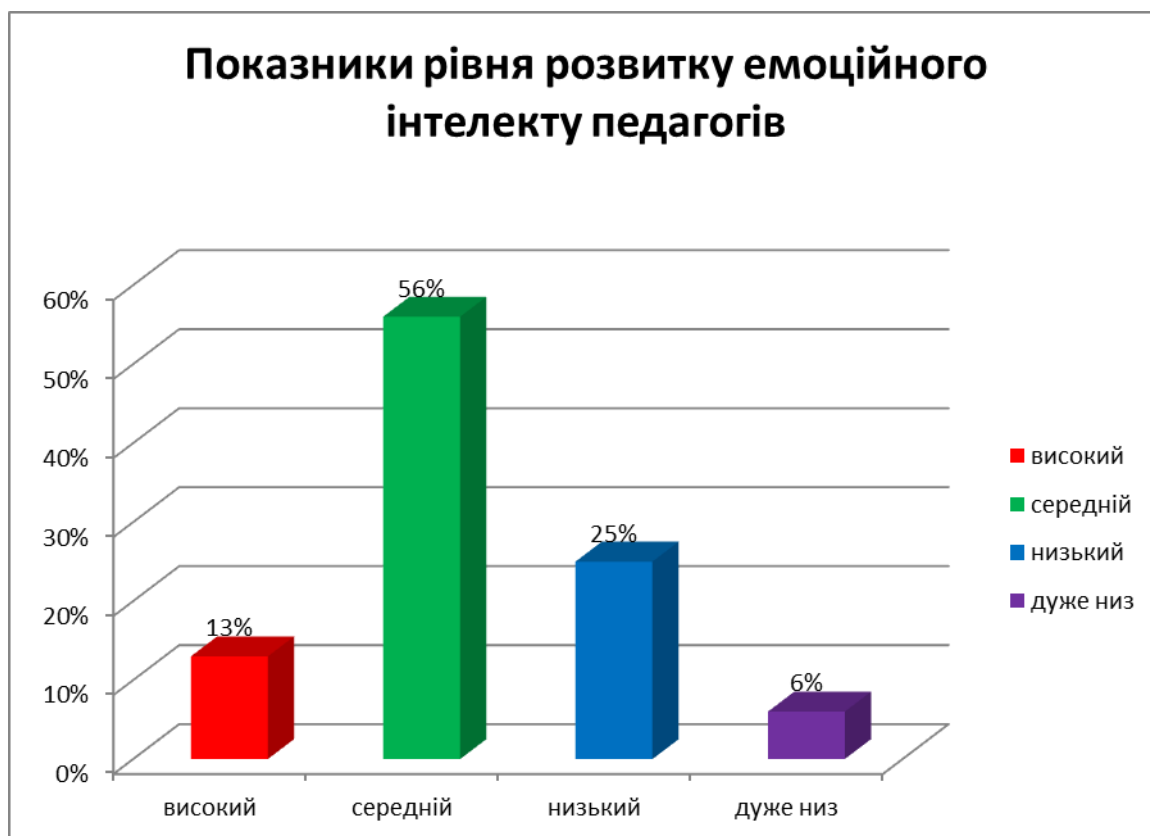
Рівні парціального емоційного інтелекту у відповідності зі знаком результатів: **14 і більше** - високий; **8-13** - середній; **7 і менш** - низький.

Інтегративний рівень емоційного інтелекту з урахуванням домінуючого знаку визначається за такими кількісними показниками: **70 і більше** - високий; **40-69** - середній; **39 і менше** - низький.

Таблиця

Показники рівня розвитку емоційного інтелекту педагогів, %

13%	Високий
56%	Середній
25%	Низький
6%	Дуже низький

За допомогою даної методики було визначено загальний рівень емоційного інтелекту педагогів. 13% випробовуваних показали високий рівень. Ці педагоги здатні залишатися відкритими для почуттів, як для приємних, так само і неприємних; здатні управляти своїми і чужими емоціями; здатні інтерпретувати значення зміни емоцій; використовувати емоції для спрямування уваги на пріоритетні для мислення речі, на важливу інформацію; здатні точно виражати емоції і потреби, що з ними пов'язані.

Як видно з діаграми для 56% педагогів характерний середній рівень емоційного інтелекту. Отримані дані свідчать про те, що випробовувані в цілому добре розуміють себе і інших в емоційному плані, відчувають психологічне благополуччя, позитивно ставляться до себе, успішно керують своїми емоціями з допомогою певних вольових зусиль.

Але 20% педагогічних працівників відповідно до методики мають низький рівень розвитку емоційного інтелекту. Отриманий результат

характеризує випробовуваних як індивідів, схильних надавати занадто велике значення власній емоційній сфері, своїм почуттям, переживанням і несхильних аналізувати їх.

Ще гірші результати – дуже низький емоційний інтелект мають 3 педагогів, що складає 6%. Вони зазнають труднощів в розумінні емоцій і почуттів інших людей і розрізненні емоційних станів, не можуть адекватно на них реагувати, а тим більше впливати на емоційні стани інших.

Все це свідчить про те, що у випробовуваних є потенціал для розвитку свого емоційного інтелекту. Його розвитку сприятимуть тренінгові заняття, спрямовані на розвиток здатності до розуміння власних емоцій і емоцій інших людей, навичок практичного самопізнання, управління емоційною поведінкою. Використання дискусійних методів роботи і вправ, спрямованих на зняття напруженості, встановлення позитивного емоційного контакту з членами колективу, розвиток конкретних навичок і здібностей також сприятиме розвитку пізнавальної активності і емоційного інтелекту педагогів.

Література

1. Андреева И.Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии. / И. Н. Андреева. – Новополюк : ПГУ, 2011. – 388 с.
2. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство : Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта . — М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 65 с.
3. Диагностика «эмоционального интеллекта» (Н. Холл) / Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М., Изд-во Института Психотерапии. - 2002. - С.57-59
4. Костюк А. В. Емоційний інтелект та шляхи його розвитку / А. В. Костюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. - 2014. - Вип. 2(1). - С. 85-89.

5. Gardner H. Multiple intelligences: the teory in practice. - New York : Basic Books, 1993. - 304 p.
6. Goleman D. Emotional intelligence / D.Goleman/ - New York : Bantam Books, 1995. - 352 p.
7. Mayer J.D., Salovey P. The Intelligence of emotional intelligence // Intelligence. - 1993. - V.17. - № 4. - P.433-442.

Чекстере Оксана Юріївна

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
лабораторії психодіагностики та науково-психологічної інформації

Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України (м.Київ)

пр.Тичини, 12-А, кв.33, 02098, Київ

тел. 0503575342

achextere@mail.ru